

3

Hoofdstuk 3

Terug in Groningen II

28 juni 1945 - juni 1948 (leeftijd: 25 - 28)

Nederlands-Indië

juni 1948 - januari 1951 (leeftijd: 28 - 30)

Pakistan

februari 1951 - juli 1951 (leeftijd: 30 - 31)

Terug in Groningen III en Caïro

augustus 1951 - november 1951 (leeftijd: 31)

Hoe verging het u de eerste tijd terug in Groningen?

Ik heb twee dagen in de kamer gezeten want ik kon nauwelijks op mijn benen staan. Toen weer naar bed, want ik bleek geelzucht te hebben. Om aan te sterken kreeg ik van de huisarts elke dag een leverinjectie in mijn bil. De kamer veranderde langzamerhand in een grote bloemenzee. Waar het allemaal vandaan kwam weet ik niet, maar van alle kanten kreeg ik bloemen uit dankbaarheid dat ik er weer was. Ik lag veel in bed en kreeg goed te eten, mijn moeder zorgde daar wel voor, heel voorzichtig natuurlijk. Na een week of zes was ik van de leverinjecties af. Toen ben ik zes weken bij een kinderloze oom en tante te logeren geweest in Haren bij Groningen. Tante Ted, getrouwd met de broer van mijn moeder, was een hele aardige, lieve, zorgzame vrouw, die zich over mij heeft ontfermd. Ze heeft me lekker volgestopt en aan haar arm heb ik buiten in Haren weer een beetje leren lopen. Want ik kon niks meer, heel vreemd. Mijn familie kwam me regelmatig opzoeken. Tot eind september ben ik daar geweest. Toen ben ik weer terug naar mijn moeder in Groningen gegaan.

U was fysiek weer wat opgeknapt, hoe ging u nu verder?

Het normale leven moest een beetje zijn loop gaan nemen. Nou, ook dat heeft me de nodige moeite gekost. Ik had vreselijk chaotische gedachten. Waar je precies met je gedachten bent, ik weet het niet. In oktober ben ik weer naar De Harmonie gegaan, want dat bedrijf ging ook door. Mijn zusje en een vervanger, iemand van het personeel die

heel vertrouwd was, hadden het in de tussentijd zo goed mogelijk opgevangen. Het jaar 1945 was natuurlijk niet niks, ook in De Harmonie. Dansen, er moest gedanst worden, er werd gedanst bij het leven! Dansscholen huurden allemaal de zaal af voor een najaarsbal, een tussenbal, sinterklaasbal, kerstbal en weet ik wat nog meer. Zo'n achthonderd tot duizend mensen in die zaal en die dansten maar.

Nederland was wel een beetje gek in die tijd, geloof ik. Die dansende uitgelatenheid, meiden die met die Canadezen omgingen, enzovoorts. De moraal was op dat moment helemaal zoek. Meisjes waren voor alles in en jongens ook. Vooral die Canadese jongens natuurlijk. Totdat in december de Canadezen Nederland verlieten, waren diverse clubs door hen opgeëist. Astoria en Huize Maas bijvoorbeeld. Ik heb aan dat feesten part noch deel gehad. In mijn vrije tijd zat ik in een stoel. Ik deed niks en wilde niks, was apathisch en had nergens plezier in.

U schrijft in uw verhaal over deze apathie en ook over het schuldgevoel en de angst die u na de bevrijding voelde. Kunt u daar meer over vertellen?

Schuldgevoel is een mengeling van allerlei gedachten. Je denkt: 'Ik heb het overleefd en de anderen niet.' Je realiseert je achteraf ook dat je in de oorlog veel te weinig hebt gedaan. Dat je hoe dan ook misschien mensen hebt laten zakken, mensen had kunnen helpen overleven. Zoiets dergelijks. Allerelei gevoelens spelen een rol.

En angst. Midden in de nacht wakker worden, opeens rechtop in je bed zitten en weer bang voor alles wat je hebt meegemaakt, want ja, ik heb natuurlijk vreselijk op mijn mieter gehad met stokken en platte planken. Schei uit.

De psychische hulp die je nodig had was er niet. Er bestond helemaal niks in die tijd, geen opvang, niks. Je werd aan je lot overgelaten. Ze

hebben alleen een dominee naar me toe gestuurd, maar dat klikte niet. Toen heeft die dominee weer een andere dominee gestuurd en met hem heb ik een gesprek gehad.

Uit pure dankbaarheid dat ik het had overleefd ben ik 's winters naar catechisatie gegaan en wilde in het voorjaar van '46, met Pasen, belijdenis doen. Ik was er nog, en die dankbaarheid, die laat je toch niet los. Maar ik heb de catechisatie een paar keer verzuimd omdat ik andere dingen had of geen zin. Hoe dan ook, ik heb die belijdenis uiteindelijk niet gedaan.

Zat u naast uw werk in De Harmonie alleen nog maar thuis of zag u af en toe vrienden?

Langzamerhand ging ik wel de deur uit en ik probeerde aansluiting te krijgen bij vriendjes die op pad gingen, maar dan ging ik uiteindelijk nooit mee. Veel mensen wisten dat ik weg was geweest, maar wat ik had meegemaakt dat hoefden ze niet te weten, een ander kan zich daarin toch niet inleven en dat is maar goed ook. Mensen kunnen niet de ellende van de hele wereld dragen, ze hebben al genoeg aan hun eigen ellende. Ik kan er hoogstens over praten zoals ik nu doe. En dan raak ik toch weer geëmotioneerd, daar kan ik ook niks aan doen. De luisteraar heeft de neiging om 'oh' te zeggen. Daar blijft het dan bij en dat is ook logisch, dat is ook goed. Mijn familie heeft alles gedaan om mij er weer bij te betrekken en dat is beetje bij beetje ook wel gelukt.

Wat heeft u ertoe gebracht om De Harmonie en Groningen te verlaten?

Ik was in figuurlijke zin mijn huis kwijt. Ik was chaotisch, onevenwichtig, wist niet goed wat ik wilde, en daar zat ik weer in De Harmonie. Ik was de baas, runde het bedrijf en de grote zaal (de rest was na de brand nog niet opgeknapt), maar vond er niks aan. Ik kon met andere woorden mijn draai niet meer vinden en dat was een van de

redenen dat ik weg wilde, het land uit. Maar er was nog een reden. In die naoorlogse tijd heeft het communisme vreselijk gedreigd. Het communistische Rusland had een bezettingszone in Duitsland en die lag maar een paar honderd kilometer van de Noordzee, het was een grimmige tijd. Het is uiteindelijk allemaal goed gegaan, maar hoe dan ook, ik had te veel meegemaakt en wilde weg, weg uit Nederland en weg uit Europa. Het was voor mij 'één keer en nooit, nooit weer!'. Daarom heb ik in de loop van 1946 heel ijverig geprobeerd in Zuid-Amerika te komen. Mijn plan was daar ter plekke een baan te vinden. Maar omdat het vreselijk moeilijk bleek de goede ingangen te vinden om het continent binnen te komen, heb ik dat plan begin 1947 opgegeven.

Wat bent u uiteindelijk gaan doen?

In datzelfde jaar kwam ik in aanraking met de eigenaar van Het Familiehôtel te Paterswolde, die in de zomer van 1947 voor het eerst weer ging exploiteren. Het hotel was tijdens de oorlog een ziekenhuis en een bejaardentehuis geweest. Toen hij het weer tot zijn beschikking kreeg, was hij niet de jongste meer en wilde een opvolger. Ik kwam op een of andere manier met hem in gesprek en hij bood mij aan hotelmanager te worden tegen salaris, kost en inwoning en een deel van de winst. Hij kreeg ook een salaris, maar woonde verderop. Met z'n tweeën zouden we het runnen en als het ons beiden beviel, dan wilde hij het aan mij verkopen. Ik had daar wel oren naar, nou ja, ik wilde weg uit Groningen, maar Paterswolde is zo dicht bij Groningen, dat was natuurlijk een beetje een illusie.

Het werd een fantastische zomer, geweldig! Het was mooi weer, hoge omzetten, de helft van de winst was voor mij, ik heb nooit méér verdiend dan in dat jaar. Maar toen was het 15 september, dan gaat de deur op slot. Dat had je toen nog met seizoenshotels. Het was open van Pasen tot 15 september, er zat niet eens centrale verwarming in. Intussen is het een mooi hotel geworden. Maar toen in die tijd op 15

september de deur nog op slot ging, kon ik de administratie afhandelen, nou, dat was natuurlijk snel gebeurd. En 's winters moest ik de herten in het hertenkampje voeren en kamers behangen, niks voor mij.

In die zomer van 1947 was ik wel weer een beetje bijgekomen. Het ging echt beter met me maar de drang om weg te gaan, die bleef. Ik bleef zoekende. Ik moest weg.

Toen Paterswolde u niet ver genoeg van Groningen vandaan bleek, hoe bent u toen verdergegaan?

Ik kreeg de mogelijkheid om te praten met een van de beide heren Zeilinga. De heren Zeilinga waren de eigenaren van Hotel Des Indes in Batavia. Hun vader, directeur van de Javasche Bank, was ooit via een of andere schuld of faillissement aan het hotel blijven hangen. Hij zei toen tegen zijn beide zoons: 'Doen jullie dat maar, gaan jullie Des Indes maar runnen.' Een van die zoons, Frits, was in Amsterdam en ik kreeg via via de hint: 'Jij moet eens met hem gaan praten.' 'Maar wie is dat dan?' vroeg ik toen. 'Ik heb over jou verteld en hij kan je misschien wel gebruiken.' Toen ben ik met hem gaan praten en dat klikte wel, dat is een volgend gesprek geworden, dat is een keuring geworden, dat zijn vooruitzichten geworden en toen dacht ik: 'Dat ga ik doen, dan ben ik ten minste hier weg! Als ik eenmaal in Nederlands-Indië ben, dan zit ik vlak bij Australië.' Want daar wilde ik naartoe. Dat was in die tijd helemaal in als emigrantenland. Daar moest ik wezen. Als ik maar eerst in Batavia zou zijn, dan kon ik wel weer verder. Naar Batavia ging ik als zaalchef. Tegenwoordig zouden we dat restaurantmanager of *food and beverage manager* noemen, maar toen heette het zo.

Wanneer kwam u aan in Batavia?

Ik ben op 6 juni 1948 naar Batavia gegaan en daar ben ik maar kort geweest. De heer Frits Zeilinga zei: 'Je moet even bij mij op kantoor

komen.’ Hij had een heerlijk kantoor met airconditioning, ja, dat was toen heel bijzonder! Des Indes voerde intussen ook de directie over het Preanger Hotel in Bandung, West-Java, dat net gepacificeerd was. ‘Het Preanger Hotel is weer geopend en we hebben daar een goede man nodig, dus jij gaat daarnaartoe.’ Dat vond ik toen helemaal niet leuk, want ik had me gefocust op Batavia. Er waren daar allerlei bekenden die onder anderen in militaire dienst zaten en mensen die ik niet direct maar via via kende. Dan moest je naar die en die vragen, dan moest je die eens opzoeken enzovoorts. Ook zaten op dat moment de Kilima Hawaiians in Hotel Tanah Abang. Dat was een hele bekende Hawaïaanse groep, die tijdens de oorlog in Nederland zeer populair was en na de oorlog voor de NIWIN (Nationale Inspanning Welzijnsverzorging Indonesië) op tournee in Indië ging ter amusement van de militairen. Ik kende ze heel goed vanuit De Harmonie, dus ik heb ze opgezocht, dat was verrassend en allemachtig aardig! En Alex de Haas, in die tijd een hele bekende cabaretier, conferencier, was daar ook. Maar ik moest dus na korte tijd uit Batavia vertrekken en naar Bandung afreizen.

Het werd dus het Preanger Hotel in Bandung.

Ja, en ik mocht dat dan niet leuk vinden, maar ze hadden mij in die stad nodig en iedereen zei: ‘Je mag niet mopperen, het is daar een ideaal klimaat, het ligt op achthonderd meter hoogte.’ Bandung is het westelijk deel van Java, het mooiste land van de wereld, schitterend! Met zijn theetuinen op zo’n zestien- à zeventienhonderd meter, waar de zon overdag fel schijnt, ’s avonds de open haard aangaat en waar je ’s nachts onder een deken ligt. Ik ben een jaar zaalchef in het Preanger Hotel geweest! De hele staf van de 7 December Divisie zat daar. Die divisie was in 1945 naar Indië gezonden om de ‘rust, orde en veiligheid’ te herstellen. Er speelde zich in het Preanger Hotel veel sociaal verkeer af en al heel snel raakte ik bevriend met deze en gene. Op vrijdagavond was er *dinner dance*. Elke zondagmiddag van twaalf tot twee trad het Hongaarse orkest van Robert Schwarzenberger op

in de lobby, tijdens de *Pait Musical*, Maleis voor borrel. Een ‘muzikaal borreltje’ noemden wij dat. Het waren zeven muzikanten en als die speelden ging er een hoop drank in, niet te geloven! Hongaarse muziek kan heel opzweepend zijn. Op een gegeven ogenblik werd er door de gasten gelapt en dan speelden ze door tot drie uur, dan werd er opnieuw gelapt en dan speelden ze door tot vier uur, en zo hebben ze ook tot vijf uur gespeeld, niet te geloven, niet te geloven! Ik liep daar heel nuchter tussendoor als personeel. Gasten waren onder anderen planters die van boven kwamen om weer eens eventjes bij te tanken en zakenlieden die uit Batavia kwamen voor de handelshuizen Lindeteves, Jacoberg, Internatio, Geo Wehry & Co enzovoorts.

Kwam u ook in Bandung oude bekenden tegen?

Ik zal je een verhaal vertellen, het is een redelijk emotioneel verhaal: Pait Musical in de lobby van het Preanger Hotel, dan zat het vol en iedereen vond het prachtig met de muziek, de borreltjes en de bier-tjes. Op een gegeven moment hoor ik ergens van achteren ‘Tuinema, Tuinema!’. Het bleken Groningers te zijn die daar aan een tafel zaten. Ze waren erachter gekomen wie ik was en dat ik uit Groningen kwam. Na een hoop gelul, een hoop niks, waren we zo goed en zo gek niet, maar het Groningse volkslied moest worden gezongen. Dus te midden van al dat volk dat al wat borreltjes ophad stonden wij daar met een man/vrouw of acht ‘Rondom ain wondre stad’ te zingen. Naast mij staat een eerste luitenant, die ik verder niet kende. In de toon van dat moment zeg ik tegen hem: ‘Mijnheer, wat denkt u dat u het recht geeft om dit lied mee te zingen?’ ‘Nou, ik kom ook een beetje uit het noorden.’ ‘Maar het noorden is Groningen niet, waar komt u vandaan?’ Toen zei hij: ‘Ik kom uit Oosterend.’ Toen keek ik hem aan. ‘God, in Oosterend, ik heb een hele goede vriend gehad in Oosterend. Daar heb ik mee in het concentratiekamp gezeten in Duitsland en die is daar omgekomen.’ Toen keek hij mij aan en hij zei: ‘Wie was dat?’ Ik antwoordde: ‘Dat was Bruinsma.’ Toen zei hij: ‘Dat was mijn vader.’ Het is niet te geloven! Die vader was een rijksveldwachter en die

was ook aan het einde van de oorlog opgepakt. En ja, die man is heel zielig aan zijn einde gekomen, aan boord van de Athen. En ik was erbij, toen hij z'n laatste adem uitblies van uitputting, alleen maar uitputting, op 2 mei 1945. Zijn moeder was samen met zijn zus al bij mij thuis in Groningen geweest om te informeren naar haar man. Dat wist hij allemaal. Hij stelde ook vragen die ik niet kon beantwoorden. De zoon was dus eerste luitenant in Indië en die ontmoet ik in het Preanger Hotel. Krankzinnig! Ik heb het verhaal niet vaak verteld, want ik heb er altijd weer moeite mee.

Hebben jullie rustig met elkaar kunnen praten?

Ja, we zijn met z'n tweeën in een stil hoekje gekropen, ver van de lobby, en hebben allebei een potje zitten grienen. In de doos waarin ik foto's bewaar zit ook een foto van zijn vader. We hebben elkaar de jaren daarop nog een enkele maal ontmoet, maar iedere ontmoeting zorgt voor een zekere emotie en je weet op een gegeven moment ook niet meer zo goed waar je het over moet hebben, een gesprek is dan toch heel moeilijk.

U legde zich er uiteindelijk bij neer dat u voorlopig in Indië in het Preanger Hotel zou blijven?

Ja, ik heb in Bandung een gouden tijd gehad! Ik kon daar goed aarden, goed met de bevolking overweg, het was heel geschikt en aardig volk. Ik sprak ook Maleis. Dat leerden we op de hotelschool omdat we als leerlingen een beetje voorbestemd waren om assistent-hofmeester te worden bij de stoomvaartmaatschappij Rotterdamsche Lloyd, die passagiers en vracht tussen Nederland en Nederlands-Indië vervoerde. Enkele schepen lagen aan wal in Rotterdam op 10 mei 1940 en het scheepvaartverkeer kwam als gevolg van de oorlog helemaal stil te liggen. Het Indonesische personeel kon niet meer vertrekken. Mijnheer De Wijs, die verantwoordelijk voor hen was en heel goed Maleis sprak, heeft ons daarin lesgegeven. Daar komt bij dat Maleis niet zo moeilijk is en ik kwam al een heel eind met een woordenboek.

Tijd, dagen van de week, dat kon je daar allemaal wel uit halen. Een gesprek voeren is natuurlijk iets anders, maar je kon je verstaanbaar maken. 'Kun je me hier even bij helpen' bijvoorbeeld, dat ging heel goed. Het bedienend personeel was heel prettig om mee te werken. Ze waren aardig en deden alles. Je had de djongossen, de hotelbedienden, en boven hen stonden de mandoers. Dat waren een soort obers/kelners die het vak goed kenden. Er moest wat leiding en toezicht zijn en die gaven wij, de Europeanen. Naast mij waren de chef-kok, de general manager en de magazijnhulp, een oud-onderofficier van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger, in dienst. De magazijnhulp behoorde tot de mensen die voor het KNIL naar Indië zijn gegaan en daar op een gegeven moment dag met hun handje tegen het KNIL hebben gezegd. Ze bleven in Indië, meestal met een Indische vrouw, en hadden lokale werkcontracten.

Hoe zag uw sociale leven eruit op Bandung?

De gasten die op vrijdagavond aan het diner dansant kwamen, daar waren hele aardige mensen bij. Het echtpaar Schel bijvoorbeeld, hij zat bij Ruhaak, een technische handelsonderneming in Batavia en regelmatig kwam hij even met zijn vrouw een koude neus halen in Bandung. Met hen ben ik heel goed bevriend geraakt. Dan was er de familie Stücker, die voor Shell naar Indië was gekomen. Een man die ik ook goed gekend heb was sultan Hamid II van Pontianak. Pontianak ligt aan de westkust van Borneo. Hij was een moedige man, die toen hij van de Japanners niet geïnterneerd behoefde te worden, zei: 'Ik ben Nederlander, dus als jullie de Nederlanders interneren, moeten jullie mij ook interneren.' Hij heeft al die tijd in jappenkampen gezeten. Hij was onder andere kamerheer in buitengewone dienst van hare majesteit de koningin.

De eerste keer dat ik hem zag was ik nog maar kort in Bandung. Mijn baas kwam bij me en zei: 'Tuinema, ik heb net een telefoontje gehad van het hoofdkwartier, de sultan van Pontianak komt even een borrel

drinken dus kijk erop toe dat dat goed gaat.’ Ik ging meteen op de stoep van het hotel aan de Grote Postweg staan wachten, want in mijn fantasie zag ik al een stoet met draagstoel en gesluierde vrouwen aankomen. Maar er gebeurde niks. Toen kwam mijn baas achter me staan, tikte op mijn schouder en vroeg: ‘Tuinema, wat ben je aan het doen?’ ‘Ik sta op die sultan te wachten.’ ‘Die zit daar,’ zei mijn baas. Hij zat allang met zijn staf in de lobby. Hij bleek luitenant-kolonel te zijn van het KNIL en droeg een uniform. Nou ja, dat was voor mij natuurlijk een desillusie. Gewoon een hoge officier.

Zij zaten wat te borrelen en besloten dat ze wilden blijven lunchen, rijsttafelen. Nou, dat kon. Ik wist wat ik moest doen dus de rijsttafel werd klaargemaakt, in de eetzaal werd gedekt, drie aan elke kant. Tijdens de lunch stond ik een beetje verlegen op een afstand toe te kijken want het was allemaal nieuw voor mij. Al etende wenkte de sultan mij plotseling. Dus ik vraag snel aan iemand hoe ik hem moest aanspreken. ‘Wat blijft u, hoogheid?’ vraag ik hem. ‘Ik ben gewend om bij mijn rijsttafel wat *tjabé rawit* te eten.’ ‘Zeker, hoogheid,’ antwoordde ik. ‘Wilt u daarvoor zorgen?’ vroeg hij. ‘Zeker, hoogheid!’ Ik snelde naar de keuken en zei: ‘Chef, die sultan is gewend om bij zijn rijsttafel ik-weet-niet-meer-wat-hij-zei te eten. Weet jij wat hij bedoelt?’ ‘Ja, hoe moet ik dat nou weten?’ zei de chef, een echte Amsterdammer. ‘Als jij het niet weet, dan weet ik het ook niet!’ zei ik in paniek. ‘Het eindigt op iets van “i”.’ ‘Ja, dat weet ik niet, dat is er niet,’ zei de chef. O, dat is de oplossing, dacht ik. Het is er niet! Dus ik ging terug naar de sultan: ‘Hoogheid, het spijt me, maar het is er niet.’ Toen keek hij mij zo aan en vroeg: ‘Wat is er niet?’ ‘Dat waar u om vroeg, hoogheid.’ ‘En waar vroeg ik dan om?’ Oei! Later zijn we de beste vrienden geworden. Hij zag wel dat ik nieuw was en hij zou me wel even te grazen nemen. *Tjabé rawit* is een hele kleine Spaanse peper. Daar kwam ik uiteindelijk vrij snel achter en de chef zei later: ‘Proef maar eens.’ Nou, dat is sambal maar dan tien keer sterker.

Waarom bent u niet langer dan een jaar in Bandung gebleven?

Na een jaar wist ik dat ik niet wilde blijven. De toestand in Nederlands-Indië was zo labiel. Er had net een BFO-conferentie (Bijzonder Federaal Overleg) plaatsgevonden, waarvan Hamid de voorzitter was geweest. Het was in de tijd dat Indonesië opgedeeld zou worden in deelstaten en de soevereiniteitsoverdracht bood geen toekomst. Als de politieke toestand stabiel was geweest, was ik er graag gebleven, maar ik zag de toekomst van Nederlands-Indië somber in.

Je las er in alle kranten over, er werd over gesproken, niemand wist wat er precies ging gebeuren, maar dat de Indonesiërs het uiteindelijk zelf voor het zeggen zouden krijgen, dat stond vast. Nederland kon het op deze manier niet volhouden. Zeker niet met landen als India, Amerika en Australië, die Nederland eruit wilden hebben, wat moest dat kleine land daar. De hele pers was tegen ons.

In die tijd vond ook de tweede politionele actie van het Nederlandse leger plaats. Uit solidariteit met de republikeinen in Indië, sloten India, Pakistan en Maleisië hun luchtruim voor Nederlandse vliegtuigen. Er strandden hierdoor zes KLM-bemanningen in Batavia. De KLM zei tegen hen: ‘Gaan jullie maar naar Bandung toe, want het is hier veel te warm en morgen kun je toch nog niet vertrekken.’ Er kwamen in het Preanger Hotel drie complete bemanningen, ongeveer zeventig man, uit de Constellation-toestellen logeren. De andere drie bemanningen zaten schuin tegenover ons in Hotel Homan. Deze mensen zouden noodgedwongen Kerstmis en oud en nieuw bij ons vieren, terwijl ze erop hadden gerekend tegen die tijd weer thuis te zijn. Ik heb me daarom over hen ontfermd.

Een bemanning bestond uit een gezagvoerder, een copiloot en navigator, twee boordwerktuigkundigen, twee boordtelegrafisten, twee stewards en één stewardess. Ze verveelden zich natuurlijk rot rond de feestdagen; wat moesten ze de hele dag doen? Nu waren er nogal wat

NIWIN-artiesten die naar Indonesië werden gestuurd voor de ontspanning van overzeese troepen. NIWIN was een Nederlandse organisatie die zich inzette voor militairen in Indië. Het is me gelukt om met een aantal artiesten te praten en ik heb ze gevraagd voor de bemanning en de andere gasten op te treden. Dat was een groot succes! Het werd goed ontvangen en ze waren er erg blij mee. Dat ik me zo over die mensen had ontfermd, is later ook tot de KLM doorgedrongen.

Hoe kwamen deze mensen uiteindelijk terug naar Nederland?

Op een gegeven moment heeft de KLM de Mauritiusroute geopend. Van Schiphol via Cairo naar Mauritius en over de Indische Oceaan rechtstreeks naar Batavia. Dat was zo'n vijftien tot zeventien uur vliegen, een geweldige onderneming! Er konden één of twee passagiers mee, een heleboel post en voor de rest zat het vliegtuig afgeladen met kerosine. De kunst voor de gezagvoerders was om het point of no return te bepalen: het punt waarop je weet 'ik haal het wel of ik haal het niet'. Dan moet het vliegtuig terug of vliegt het door naar de eindbestemming. Het is de KLM gelukt om op die manier de luchtverbinding weer tot stand te brengen. Ik geloof dat toen een voor een die Constellations via Mauritius weer teruggevlogen zijn, precieze details weet ik niet meer. Na zes weken is de boycot voor dat luchtruim opgeheven en kon er weer gewoon, via de oude Indiërouten, worden gevlogen. Mensen konden terug naar huis.

Gezagsvoerder Tom Rijers, met wie ik in die Bandungse tijd een goede relatie had opgebouwd, vloog ook een keer de Mauritiusroute en deed dat tot zijn grote tevredenheid in iets meer dan vijftien uur, een recordtijd! Een beetje wind mee, zo gaat dat dan. Maar hij had de Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon Lovink aan boord en vroeg hem dus beleefd: 'Ik lig wat voor op schema, vindt u het goed als ik wat eerder op Kemajoran aankom?' Toen zei Lovink: 'Nee, dat kan niet, want ik word ontvangen door vliegtuigen die mij op het laatste stuk tot het

vliegveld gaan begeleiden.' Nou ja, toen is Tom maar rondjes gaan vliegen om op schematijd aan te komen. Dat was heel jammer voor hem want hij vond het natuurlijk prachtig dat hij een record had gevestigd. Vanaf Sumatra kwamen de jagers hem inderdaad tegemoet en ze draaiden om om hem verder te begeleiden. Intussen was het duidelijk dat Nederland de soevereiniteit over Nederlands-Indië zou overdragen aan Indonesië.

Had u ideeën over uw toekomstige carrière en woonplaats?

'Wat zal ik doen?' dacht ik in die tijd. Australië stond nog steeds op mijn programma. Toen kwam de directie van de KNILM (Koninklijke Nederlandsch-Indische Luchtvaartmaatschappij) naar het Preanger Hotel om met mij te praten. 'Luister eens, wil je bij de KLM komen? We hebben een goede baan voor je.' Nou, kort en goed, ik kon in dienst bij de KLM. De soevereiniteitsoverdracht was pas in december maar vooruitlopend daarop zou, zodra die soevereiniteitsoverdracht een feit was, Indonesië zijn eigen luchtvaartmaatschappij krijgen. De KNILM kon dus niet meer bestaan en werd opgedeeld in KLM Intercontinentaal en Garuda Indonesian Airways. Tot dan toe wikkelde de KNILM de zaken van KLM Intercontinentaal af en dat moest de KLM nu zelf gaan doen. Garuda Indonesian Airways had zijn eigen civiele dienst en er kwam ook een nieuwe, zelfstandige civiele dienst voor de KLM. De civiele dienst zorgt voor de schoonmaak en bevoorrading van vliegtuigen, bepaalt wat er gegeten gaat worden op de verschillende trajecten van de vlucht, maakt schema's en zorgt ervoor dat vliegtuigen op tussenstops weer worden bevoorrad. De KLM had een chef nodig voor zijn civiele dienst.

Die baan sprak mij aan, want ik dacht: 'Als ik naar de KLM ga ben ik niet meer met Nederlands-Indië getrouwd, en als het hier fout gaat kan ik overal naartoe, dan ben ik *world wide* onder de pannen!' Dat leek mij heel veilig. Dus in september 1949 ging ik naar Batavia.

Hoe verliep uw afscheid van het Preanger Hotel?

Ik had een heel leuk afscheid in het Preanger, het klinkt een beetje pedant en zo bedoel ik het niet, maar het ging iedereen aan het hart dat ik vertrok. Dat vonden ze helemaal niet fijn. Ik zou 's morgens heel vroeg met de auto van Bandung naar Batavia rijden en daar stonden alle djongossen in twee rijen, mooie gesteven witte pakken door de eetzaal, door de lobby, over de stoep tot de auto om mij uit te zwaaien. Vind je dat niet prachtig? Enig! Hier is een foto: Tuinema en zijn brigade! Mandoers, djongossen en de *katjongs*. Katjongs waren de hulpjes die bijvoorbeeld een bordje aan een stok met een naam erop geschreven vasthielden. Er zat dan een fietsbelletje aan en daarmee kondigden zij aan voor wie er telefoon was. Met dat hele team runde ik de eetzaal en de bar.

Wat waardeerde uw team zo in u?

Weet ik veel. Ik kon het goed met hen vinden. In de koloniale tijd was het dikwijls zo dat een grote mijnheer stond te bevelen en een grote mond had. En ja god, ik heb helemaal niet staan schreeuwen, gewoon.

Kunt u omschrijven wat uw werkzaamheden bij de KLM in Batavia waren?

Naast de civiele dienst hoorde bij mijn baan ook het management van Hotel Transaera. Omdat alle passagiers die van Batavia (en later Jakarta) naar Nederland vertrokken, twee dagen van tevoren in de stad moesten zijn voor controle van tickets, papieren, inenting, visa et cetera, was het voor de KLM van belang een eigen hotel te hebben. Het vroegere Hotel Daendels werd door de KLM voor tien jaar gehuurd en was omgedoopt tot Transaera.

In het hotel had ik een assistent-manager, die voor de dagelijkse zaken zorgde. Dankzij hem hoefde ik me niet onmiddellijk met alles te bemoeien, maar ik moest wel goed weten hoe de zaak liep en waarom

het zo liep en niet anders. Voorts kwam ik geregeld op het vliegveld, Kemajoran, om bij de aankomst van vliegtuigen te kijken of de ploegen paraat stonden, de voorraad goed eruit werd gehaald, de juiste hoeveelheden weer aan boord werden gebracht en dergelijke. Dat doe je niet zelf maar dat moet wel kloppen, je moet erbij zijn en even kijken of iedereen er is. Ik hield kantoor in het hotel en had regelmatig contact met Schiphol. Af en toe kwamen er KLM-collega's langs om bijvoorbeeld de menu's te bespreken. Die moesten voldoende gevarieerd en lekker zijn.

De baan was interessant en betaalde goed, maar in het begin heeft het wel de nodige wrijvingen gegeven. De baas van de civiele dienst van de KNILM vond het niet zo nodig dat er nog iemand bij kwam, die kon het allemaal wel in z'n eentje en ik werd een beetje genegeerd. Maar het ging er niet om of hij het zelf wel kon, het ging erom dat het politiek noodzakelijk was dat de boel uit elkaar gehouden werd: het één Indonesisch en het ander Nederlands. Dat is vrij snel in goede banen geleid en daarmee verbeterd. Op 26 december 1949 werd Batavia Jakarta, de soevereiniteitsoverdracht was een feit.

Kon u ook in Batavia weer goed aarden?

Ja, ik had daar ook weer een leuk sociaal leven. Ik ging om met KLM-bemanningsleden en collega's. 's Avonds gingen we vaak de stad in. Ook trok ik veel op met mijn assistent-manager en diens vrouw. Zij zijn in Batavia getrouwd en woonden net als ik in het hotel. Ik zat in een speciale managerswoning, maar toen zij gingen trouwen zei ik: 'Gaan jullie daar maar wonen, laat mij maar in een paviljoentje zitten.' Dat waren hele aardige mensen, daar had ik een goede vriendschap mee. Soms kwamen er KLM-collega's uit Den Haag om een bepaalde boekhouding bij te werken of iets dergelijks. Toen bijvoorbeeld de budgettering werd ingevoerd, kwamen de mensen van het hoofdkantoor voor twee maanden naar Jakarta en die logeerden allemaal in het hotel. Dat was de enige plek waar ze naartoe konden, dus er was

eigenlijk altijd veel beweging daar.

Hoe heeft u het verblijf in Nederlands-Indië in zijn geheel ervaren en op welke manier heeft het u gevormd?

In totaal zat ik er zo'n tweeënhalf jaar, van 6 juni 1948 tot eind januari 1951. Een hele bijzondere ervaring. In mijn hbs-jaren was Nederland natuurlijk rijk als koloniale mogendheid met Nederlands-Indië. Dus wij kregen van alles over Nederlands-Indië te leren: de eilanden, de plaatsen, de vulkanen, wat er allemaal gebeurde en hoe, de tabak, de thee, waar ging het allemaal naartoe enzovoorts. De scheepvaart van Nederland naar Tandjong Priok (de haven van Batavia), de mensen die ernaartoe gingen, de planters, de administrateurs. Dat is nu ongekend, mijn kinderen weten niks over het vroegere Nederlands-Indië. Ik heb hier mijn oude Bosatlas uit 1934. Dat jaar ging ik naar de eerste klas van de hbs en in 1939 kwam ik er weer af. De 34e verbeterde en vermeerderde druk. Daar staat het allemaal in. Zulke atlassen bestaan niet meer: uitvouwkaarten met Java, Batavia, Bandung et cetera. En ook met geologische plattegronden van de steden. Het was allemaal eigendom van Nederland, Nederland was daar de baas. Ik laat je dat zien om aan te tonen hoe dat tot de verbeelding sprak.

We hadden in die tijd op school een epidiascoop. Tegenwoordig hebben ze alles zo modern, maar dat was een soort toverlantaarn. Daar zat een hendeltje aan en dan ging er een plateautje naar beneden en dan kon je bijvoorbeeld een schoolatlas eronder leggen, dan duwde je dat plateautje weer aan, een knippie en het licht ging branden. De epidiascoop projecteerde wat eronder lag op de muur. We kregen ook films te zien van de Vereniging Oost en West. Mensen die in Indonesië waren geweest, vertoonden terug in Nederland een film en hielden daar een lezing bij. Allemaal voor de algemene ontwikkeling: dit hoort ook bij Nederland.

Dat alles boeide, om niet te zeggen fascineerde, mij. Want ik vond

het prachtig, die natuurfilms en die mensen! En als je dan in het land zelf bent en je kunt het allemaal zelf aanschouwen, dat die mensen en landschappen die je op foto's en films hebt gezien, echt bestaan; ja, dan gaat er een wereld voor je open, dat is een geweldige ervaring! Dat je daar was, werkte, geld verdiende, met die mensen omging.

Op een gegeven ogenblik ga je weer terug naar Nederland, maar wel met een hoop ervaring, als een man van de wereld, je hebt wat gezien! Je kunt meepraten, je hoort erbij, je weet er wat van, het geeft een stuk eigenwaarde, zelfvertrouwen. Ervaring buiten de grenzen opdoen is zeer vormend. Je hebt te maken met een andere cultuur, het opent je ogen, er is meer in de wereld dan alleen Groningen en Nederland en ik had natuurlijk ook vijf jaar opgesloten gezeten door die oorlog.

En dat Nederlands-Indië tegen z'n einde liep, hoe heeft u dat ervaren?

Op een gegeven moment, toen duidelijk werd dat Nederland het niet kon volhouden en dat Indonesië zelf de baas zou worden, leefde je toch een beetje naar het einde toe en dacht: 'Hoe zal het worden?' Ik had wat gemengde gevoelens over de vraag of het goed zou zijn voor Indonesië, want een heel groot deel van de bevolking was er niet aan toe en realiseerde zich heel goed dat ze niet zonder die Nederlanders konden. Nederland heeft natuurlijk qua onderwijs, ziekenhuizen, gezondheidszorg, infrastructuur, spoorwegen, wegennet ontzettend veel gedaan. Indonesiërs kunnen heel bekwaam zijn, maar het zijn geen managers. Het hele ontwikkelingswerk; waarom is een land ontwikkelingsland? Omdat ze geen managers hebben, ze kunnen niet goed organiseren, niet goed overzien. Daarom moeten er mensen uit bijvoorbeeld West-Europa komen die managementeigenschappen proberen bij te brengen. Vandaar dat de hoge functies toch allemaal in handen bleven van buitenlanders, zoals dat in Afrika nog vaak het geval is.

Ik gaf wel om die mensen en gunde het ze natuurlijk van harte. In de dagelijkse gang van zaken veranderde er overigens niet zo veel na de soevereiniteitsoverdracht, dat is allemaal veel geleidelijker gegaan. Totdat mijnheer Soekarno in 1958 alle Nederlanders eruit heeft geschopt, want 'ze moesten het zelf doen'. Dat waren van die doordouwers. Nou.

Hoe lang bent u in Batavia gebleven?

Van september 1949 tot januari 1951. Ik ging met vervroegd verlof door een intern probleem bij de KLM. De directie van KLM Intercontinentaal had mij destijds vanuit Batavia aangesteld als chef civiele dienst en dat was eigenlijk helemaal niet mogelijk. De enige die mensen benoemt is het hoofd van de civiele dienst van de KLM op Schiphol, en volgens hem kwam iemand anders in aanmerking voor mijn functie. Jimmy Keizer was het assistent-hoofd civiele dienst van de KNILM geweest en was nu assistent-hoofd van de civiele dienst van Garuda Indonesian Airways. Een Indische jongen die vloeiend Maleis sprak. Ik had geen Indische wortels of Indische kennis, het was allemaal nieuw voor mij. Er waren ook mensen van de KNIL die zeiden: 'Snap jij nou dat die Tuinema bij de KLM zit? Die kent het hele land niet, hij weet niks van de KLM, hoe kunnen ze dat nou doen?' Dus zowel vanuit Schiphol als vanuit de KNIL was er veel kritiek op mijn aanwezigheid. Maar ja, ik was benoemd en ze konden niet meer terug. Er is toen achter de schermen zo hard gedramd, heb ik achteraf begrepen, dat de KLM uiteindelijk vond dat ik maar eerder met verlof moest en daarna overgeplaatst moest worden.

Een van de mensen die toen zei: 'Wat is er nou weer gebeurd bij de KLM?' was mijnheer Konijnenburg. Een hele hoge piet, zeer bevriend met Soekarno. Hij was eerst directeur van Garuda Indonesian Airways en had op directieniveau veel in de melk te brokkelen. Hij sprak er schande van. 'Meneer Tuinema, u moet het hier niet bij laten zitten. U moet een brief schrijven aan de heer Plesman. Ik zal de brief

voor u schrijven en dan kunt u die tekenen.' Toen heb ik een hele aardige brief teruggekregen van mijnheer Plesman, maar die kon zijn civiele dienst en vele anderen die erbij betrokken waren natuurlijk niet laten vallen omwille van mij. Hij heeft de pil voor mij geweldig verguld, een erg aardige brief.

Dus ik ging met verlof en de KLM zei: 'Als je dan toch zo langzamerhand naar Nederland terugkeert, ga dan maar via Karachi.' En zo heb ik op de weg terug naar Nederland nog zes maanden in Pakistan gezeten om de man van de civiele dienst daar te vervangen. Hij ging met verlof voor, onder andere, bijscholing op Schiphol.

Pakistan! Dat is weer heel iets anders dan Indonesië.

Ja, dat klopt. Het was in het begin zeer aangenaam, midden in de woestijn, het regent er eens in de drie jaar. Maar in juni werd het zo verschrikkelijk heet, ik heb daar twee hittegolven meegemaakt waarbij de temperatuur steeg tot 49 graden! Nu was ik al aardig geacclimatiseerd door mijn verblijf in Indonesië, maar het was zo heet. 's Morgens als je wakker werd begon je met ijswater, dan thee, nog een glas thee, dan ijsthee en ijsthee en koffie en ijskoffie en nog meer ijskoffie en dan was je zo langzamerhand aan de lunch toe en tijdens de lunch dronk je vier grote glazen ijswater en nam je flink wat zout op je eten. 's Middags weer doorgaan met thee en ijsthee, ontzettend. Om een uur of zes mocht je een biertje drinken en als je om zeven of acht een plasje kon doen, dan had je het helemaal gemaakt, hoor. Je veegde de zoutkristallen van je voorhoofd. Er bestond toen nog geen airconditioning. Moet je nagaan, je lichaamstemperatuur is 37 graden. Met meer dan 42 graden heb je hoge koorts, met 43 graden ben je dood. Dus als de buitentemperatuur tegen de 49 graden is, dan moet je dat wel kwijt. Ik heb op de stenen vloer geslapen met van die waaiers aan het plafond, daar ging je dan maar onder liggen.

Ik moest af en toe naar de stad en Karachi was een interessante stad.

Pakistan was nog heel rijk, het land van de jute, en onderdeel van het Britse Commonwealth (vrijwillige verbintenis tussen 53 onafhankelijke soevereine staten, met de Britse koningin Elizabeth II als symbolisch hoofd). De Pakistaanse rupee was één gulden zes waard. In Karachi had je de prachtigste winkels met de mooiste Engelse spullen, geweldig. Engelse overhemden; ik heb daar vier kostuums laten maken van de fijnste stoffen. ‘Vanmiddag eventjes de stoffen uitzoeken, even de maat nemen, morgen even passen en overmorgen klaar.’ Echt, het waren zulke mooie kostuums, één kostuum van gabardine en een sportjasje met een mooie ruit, ach! Mijn baan betaalde goed, want voor een verblijf in Karachi bestonden hoge toeslagen, niemand wilde daar zitten. En ik kon nauwelijks een cent uitgeven.

Waar woonde u?

In het Midway Hotel van de KLM. Alle vliegtuigen van KLM Intercontinentaal vlogen via Karachi. Het hotel lag op het vliegveld, buiten de stad. Daar stapte de bemanning uit om vervangen te worden. In het hotel konden ze 24 uur uitrusten voordat ze de volgende vlucht gingen uitvoeren.

Kon u goed overweg met de Pakistanen?

Met Pakistani moet je het gewoon zién te vinden. Ik heb mezelf een beetje Urdu geleerd uit een boekje. Ik kon tellen, kende de dagen van de week, maanden et cetera en ik kon goedendag zeggen en de kelner roepen: *bearer* (wat letterlijk ‘jongen’ betekent). Ik kon hem ook wel zeggen wat ik van hem verwachtte, dat viel heel goed bij die mensen. Ik ben ook in de Sind Club geweest. Sindh is de provincie waarin Karachi ligt. Die club stond vol met van die Engelse zakbiljarts en er hingen dikke gordijnen, die dicht konden. Die Engelsen spraken geen woord Urdu, niks. Wat dat betreft gedroegen wij Nederlanders ons totaal anders, wij leerden Maleis en ik probeerde me dus hier en daar Urdu eigen te maken. Ik was niet de enige Nederlander, er waren ook de stationsmanager, twee mensen van de technische dienst

en de KLM-vertegenwoordiger, die in de stad in het hoofdkantoor zat. De stationsmanager en de twee mensen van de technische dienst woonden net als ik in het hotel.

Je gelooft het niet, maar toen ik afscheid nam van Karachi, kwamen er een heleboel bearers op me af. Ze hadden in bananenbladeren (het pakpapier van de tropen) twee mooie bloemslingers ingepakt, die ik om mijn hals kreeg, en zo ben ik het vliegtuig in gegaan terug naar Nederland.

Wat maakte uw korte verblijf in Pakistan zo aangenaam?

Ik heb daar de beste tijd gehad, tenslotte was ik niet eindverantwoordelijk. Je vervangt daar iemand en dat is eerlijk gezegd een tikkeltje vrijblijvend. Je hoeft niks te veranderen of aan te pakken, de plaatselijke mensen weten wat ze moeten doen ten aanzien van administratie, bestellingen en andere zaken. Dat loopt in één routine door.

U zei dat de onderlinge band in uw vriendengroep van de hbs tijdens de oorlog een knauw had gekregen. Hebben jullie die band na de oorlog weer weten te herstellen?

Na de oorlog was het moeilijk om de draad weer op te pakken, maar dat is wel gebeurd. Ik herinner me dat we met elkaar correspondeerden toen ik in Nederlands-Indië zat. Niet elke maand of zo, dat hing er een beetje van af.

Het aardige was dat je een brief schreef en die stuurde je naar A, en die voegde een brief toe en die stuurde dat weer naar C, en zo maakte die brief een rondje en dan haalde je je eigen brief er weer uit en deed er weer een nieuwe in. Dat hebben we nog jarenlang volgehouden.

Hoe was het om terug naar Groningen te gaan?

Ik moet zeggen dat ik er toch wel weer aan toe was om terug te gaan naar Nederland. Ondanks dat ik er na de oorlog zo graag weg wilde:

‘Eens en nooit weer!’ Maar inmiddels was ik dankzij een ander land, ander klimaat, andere cultuur, andere voeding, andere mensen, andere kleding, alles anders, toch het ergste kwijt. Ik voelde me intussen wat vrijer, de angst was voorbij. De emoties gaan nooit weg, maar de angst over wat je hebt meegemaakt, die is dan wel over.

Ik was in dienst bij de KLM, dus ik zat wat dat betreft goed. Maar vriendjes en vriendinnetjes had ik natuurlijk niet al te veel meer. De een was foetsie en de ander getrouwd. Gelukkig was Groningen zo eigen dat ik er snel weer op mijn plek was, terug bij mijn moeder. Mijn jongste zusje Annie woonde ook in Groningen. Zij was op 4 juni 1948, twee dagen voordat ik naar Indië vertrok, getrouwd en nu had ze het druk met kindertjes. Uiteindelijk heeft ze zes zoons gekregen. Mijn oudste zuster Grietje was getrouwd en woonde in Bergen op Zoom. Marthy woonde in Groningen en werkte in Hotel de Doelen. Tijdens mijn verblijf in het buitenland had ik per brief, en heel af en toe per telefoon, contact met mijn familie gehad. Ik weet nog dat ik in het Preanger Hotel werd geroepen en dan naar de receptie holde, want er waren nog geen telefoons in de kamer. En dan had ik mijn moeder aan de telefoon voor mijn verjaardag. Heel aardig!

De eerste tijd in Groningen, na het warme Pakistan, had ik vreselijk veel behoefte aan vocht. Ik dronk heel veel. Geen alcohol hoor, soms wel een gin-tonic. De Harmonie was inmiddels in handen van een andere pachter, het contract had ik stilgezet toen ik ermee stopte. Mijn moeder werkte niet meer. Zij was intussen in de zestig. De wereld was ook wat rustiger geworden, de Russen waren gebleven waar ze zaten, de dreiging was voorbij. Het stond voor mij niet als een paal boven water dat ik in Nederland wilde blijven, maar waarschijnlijk wilde ik dat toch.

U was op dat moment met verlof, keek u uit naar werk?

Ja, ik wist nog niet precies hoe ik verder wilde en wat de KLM me zou

bieden. Ik kreeg de kans te solliciteren naar de functie van bedrijfsleider van het Centraal Hotel der AMVJ (Algemene Maatschappij Voor Jongeren) in Amsterdam, dus heb ik ze een brief gestuurd. Of dat nou mijn toekomstwens was of niet, ‘Laat ik het maar doen,’ dacht ik. Daarnaast kreeg ik al gauw een telefoontje van de civiele dienst van Schiphol, of ik daar wilde komen. Dus ik dinsdag naar Schiphol, waar het hoofd van de civiele dienst tegen mij zei: ‘Mijnheer Fontein, de baas van de civiele dienst in Caïro, moet hier komen voor een opleiding van twee maanden. Wil je hem vervangen?’ En zaterdagavond stond ik alweer in Caïro. Ik was 31 jaar oud, vrij man, had alle inentingen en papieren en kon zo vertrekken.

Ik ben er dus weer twee maanden tussenuit geweest en dat was een geweldige beleving. Net zoals in Karachi had ik geen eindverantwoordelijkheid. Ik moest zorgen dat alles op een rijtje bleef staan en mocht de boel niet door elkaar gooien, maar dat was het wel. Bemanningen verbleven net als ik in het KLM-hotel Oasis, en met hen ging ik vaak naar Heliopolis, een soort voorstad van Caïro. Daar had je het Heliopolis Palace Hotel, met een prachtig zwembad. Caïro was, net als Karachi, een hele interessante stad, een ontmoeting van oost en west, grote hotels.

In het Semiramis Hotel in Caïro kon je met de lift helemaal naar het dak en daar lag een glazen dansvloer. Er werden onder andere voorstellingen gegeven van buikdanseressen en als je 's avonds dan zo over die balustrade van het dak keek, zag je de Nijl stromen, met daarop driekante zeiltjes en allemaal vuurtjes aan boord van die scheepjes, prachtig.

Eenmaal weer terug in Groningen moest ik reageren op een uitnodiging van het Centraal Hotel der AMVJ. Ik had mijn sollicitatie even gelaten voor wat het was, maar toen ik terugkwam uit Caïro, lag er een brief waarin stond dat ze een gesprek met mij wilden.

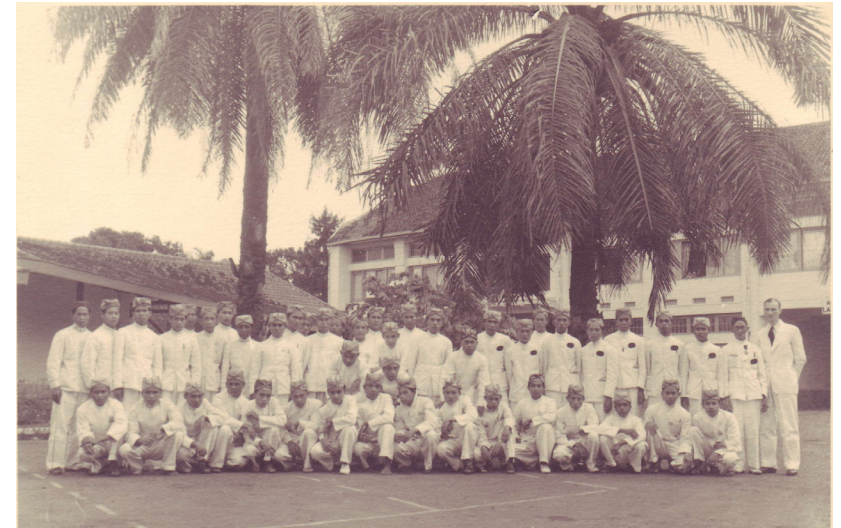
Maar wilde u niet bij de KLM blijven?

Ik wist het niet zo zeker meer, want voordat ik verderging met de AMVJ, heb ik de KLM gesproken om te kijken waar ik met hen naartoe zou gaan. Ik kwam bij mijnheer De Bruin, die ooit directeur van de KNILM was geweest. ‘Een hele hoge, belangrijke mijnheer’ was hij toen. Hij bood mij aan om hoofd civiele dienst te worden van het West-Indische bedrijf op Curaçao. Toen dacht ik: ‘Nee, dat moet je niet doen, Tuinema.’ Op de een of andere manier had de KLM me toch wat teleurgesteld. Ze schopten je maar heen en weer en hielden in mijn optiek te weinig rekening met menselijke aspecten.

Dat viel mijnheer De Bruin erg tegen. Hij zei: ‘Je moet het wel doen, Tuinema, je kent nu Indonesië, het oosten, ga nu eens naar het westen toe, de west is zo interessant!’ Ik ben toen heel openhartig geweest en antwoordde: ‘Ik zie het nou aan u, u was in mijn ogen een hele belangrijke en hoge mijnheer als directeur van de KNILM, maar kijk nou wat u doet, waar u zit, wat u bent.’ Want hij was uitgerangeerd en dat was mij in Batavia ook een beetje overkomen. Hij zat op een klein kamertje in het gebouw aan de Ringvaart op Schiphol-Oost en was intussen hoofd geworden van de ‘KLM topografische dienst’, nou ja! Daarom had ik ook wel de vrijheid om dat te zeggen. ‘Ja Tuinema,’ zei hij, ‘je hebt gelijk maar het is maar tijdelijk, het is maar eventjes, ik kom er wel weer.’

De KLM was wat dat betreft een hele moeilijke maatschappij, daar stonden ze ook om bekend. Het is niet als Philips, dat, als het een radio de ene dag niet verkoopt, hem de volgende dag alsnog kan verkopen. Een lege stoel bij een vlucht kun je nooit meer verkopen, net zoals in de horeca, je blijft zitten met bedorven waar; een hotelbed dat vannacht niet verkocht is, is foetsie. Dat maakt natuurlijk de kwetsbaarheid van de KLM uit. Het was daardoor met haar personeel een wat moeizaam opererende maatschappij en dat heeft mij aan het denken gezet. Toen ik die functie kreeg aangeboden door mijnheer

De Bruin, die zelf aan de kant was gezet, besloot ik het dus maar niet meer te doen.

Hendrik en zijn personeel in het Preanger Hotel, Bandung

Hendrik in Hotel Transaera, Batavia/Jakarta